

KESKUSTELUA

Taiteen ja taidekasvatuksen potentiaalista ja velvollisuuksista

Mikko Piispa

Suomessa taiteen ja kulttuurin tarjonta on keskittynyt eteläisen Suomen kaupunkeihin, ja suurimpia kuluttajia ovat perinteisesti olleet keskiluokkaiset naiset (mm. Liikkanen 2009). Tämä näkyy myös siinä, että kulttuuri- ja taideammateilla on periytyvä luonne (mm. Vihma-Purovaara 2000; Maijala 2003; Piispa & Salasuo 2014). Esimerkiksi tutkimuksessamme menestyneiden nuorten taiteilijoiden perhetaustoista tuli vahvasti ilmi, että useimmat taiteilijat saavat kotoaan joko suoria taiteellisia vaikutteita, tai vähintään kannustusta kulttuurin ja sivistyksen pariin (Piispa & Salasuo 2014). Keskiluokkaisuus on lyönyt leimansa myös menestyneiden nuorten taiteilijoiden tavoitteisiin, valintoihin, identiteettiin ja työelämäasenteisiin. Tämä näkyy muun muassa siinä, että taiteilijuus nähdään mahdollisuutena ja itsensä toteuttamisen areenana. Tärkeintä ei ole varallisuus tai status, vaan omassa työssä onnistuminen.

Työn ”sisäisten palkintojen” (ks. myös Tuohinen 2010) arvostaminen näyttää kumpuavan keskiluokkaisesta, kulttuuria ja sivistystä tukevasta arvomaailmasta. Perinteisistä työväenperheistä, saati alemmista sosiaalikerroksista, menestyneitä taiteilijoita sen sijaan harvemmin tulee (vrt. Lepistö 1991). Syy on selvä: taiteen ja kulttuurin pariin johdatellaan ensisijaisesti kotona. Samalla taiteelliset ja kulttuuriset pääomat kasautuvat keskiluokalle (ks. myös Kahma 2011; Ruostetsaari 2014).

Mikä voisi iskeä kiilaa tähän pääomien kasautumiseen? Ensimmäisenä ja luontevimpana instituutiona tulee mieleen peruskoulu. Kuten ranskalainen elokuvakasvatuksen pioneeri Alain Bergala (2013, 31) kirjoittaa suomennetussa teoksessaan Kokemuksia elokuvakasvatuksesta, ”koulu on suurelle osalle lapsista ainoa ympäristö, jossa kohtaaminen taiteen kanssa voi tapahtua”. Tämä on tärkeä pitää mielessä, kun esimerkiksi peruskoulun opetussisältöjä pohditaan. Samalla on syytä muistuttaa, että taiteen vaikutukset lapsen ja nuoren kasvuun voivat parhaimmillaan olla perustavanlaatuisia ja syvällisiä (mm. Uusikylä 2012). Tämä vain unohtuu herkästi, sillä taiteen vaikutukset ovat vaikeasti mitattavia. Sen vuoksi ”kovat” oppiaineet vievät usein voiton opetus suunnitelmissa. Esimerkiksi matematiikalla on lähes luonnollistetun vahva asema taloutta ja kilpailua korostavassa yhteiskunnassa.

Ainoa ympäristö taiteen sattumanvaraiselle kohtaamiselle koulu ei ole. Esimerkiksi Helsingin kaupungin päätös palkata päiväkoteihin ”residenssitaiteilijoita” on kiinnostava avaus (Helsingin kaupunki 2015). Erilaiset kansalaisjärjestöjen pyörittämät nuorisotalot tarjoavat toisen mahdollisuuden. Nuoret eivät yleensä hakeudu niihin taiteen ja kulttuurin perässä, mutta voivat tarjonnan kautta sellaista kohdata. Tässä on selvä ero niihin tahoihin, jotka pyörittävät lähtökohtaisesti kulttuuriorientoitunutta toimintaa. Jälkimmäisiin hakeutuu herkemmin sellaisia lapsia ja nuoria, joita taide kiinnostaa jo valmiiksi. Useimmiten

kyse on samalla nuorista, joita heidän vanhempansa kannustavat taiteen pariin. Sama pätee esimerkiksi elokuvafestivaalien tai muiden erityistapahtumien yhteydessä tapahtuvaan työpajatoimintaan.

Kansalaisjärjestöjen ja vastaavien pienempien toimijoiden mahdollisuudet kulttuurikasvatukseen ovat toki huomattavasti pienemmät kuin mitä koululla potentiaalisesti voisi olla. Molempien taidekasvatustoiminnassa on kuitenkin potentiaalia, ja paitsi kehittämistä, myös työskätkä. Nuorten käsitykset taiteesta ja eri taiteenaloista ovat kiihtyneen digimurroksen aikana usein varsin erilaisia kuin heidän kasvattajiensa. Tämä näkyy monin eri tavoin: eri alojen taidekasvattajille tuttuja ovat muun muassa tilanteet, joissa teatteri rinnastuu tv-sarjoihin ja elokuvat ovat yhtä kuin action-kohtaukset. Taiteen historia ja niin sanotut klassikot ovat usein nuorille täysin tuntemattomia. Toisaalta nykynuoret eivät missään nimessä ole menetettyjä tapauksia (eivätkä koskaan ole sitä muutenkaan). Esimerkiksi heidän kykynsä käyttää uusia medioita tarjoaa mahdollisuuksia, ja aikuiset tuskin pystyvät täysin ymmärtämään heidän digiryöditynyttä oppimiskykyään.

Yhtä kaikki eri alojen taidekasvatustyölle ja sen aseman parantamiselle on nähdäkseni valtava tarve. Kuten todettua, taiteen potentiaali sivistyksessä ja oppimisessa on valtava, eikä sitä tällä hetkellä hyödynnetä lähellekään niin paljon kuin toivoa sopisi. Vaikea mitattavuuskin on lopulta vain illuusio, sillä taiteen hyödyistä löytyy kyllä todistusaineistoa (mm. Eskola 1998; Myllyniemi 2009; Lehtonen ym. 2014; ks. myös Ziehe 1991). Suurin ongelma taitaakin olla se, että taide ei puhu rahan kieltä kovinkaan hyvin, vaikka sitä siihen suuntaan onkin pyritty vääntämään (mm. Florida 2002).

Juuri tässä on koko taide- ja kulttuurityön suuri haaste. Toivottavasti vastaus ei kuitenkaan ole, että taidemaailman tulisi oppia paremmin rahan kieli, vaan että taiteen avulla opittaisiin muutakin kuin rahan kieltä, ja että tällaiselle oppimiselle olisi tilaa. Tämä on erityisen tärkeää muistaa nykyisessä taloustilanteessa, jossa kulttuuri kohtaa säästöpainetta. Keskustan Timo Laaninen totesi Helsingissä marraskuussa 2014 järjestetyssä Suomen taidepoliittisessa tapahtumassa, että kun rahoja jaetaan liikunnan ja kulttuurin kesken, tuppaa jälkimmäinen jäämään poliitikkojen preferensseissä toiseksi. Oikeastaan liikunnan tilalle voi laittaa melkein mitä vain – taiteelle löytyy tilaa juhlapuheissa, mutta rahanjaossa ymmärrys tuntuu loppuvan. Jos resurssit niukkenevat, seurauksena voi myös olla, että eri taiteenalojen välillä syntyy kasvavaa kilpailua.

Taiteen kentän sisäinen nollasummapeli on kuitenkin sille itselleen vahingollinen. Koen, että erilaisten taiteen toimijoiden, yli taiteenalojen rajojen, tulisi toimia enemmän yhtenä rintamana siinä, että koko taiteen kenttä, ja esimerkiksi taidekasvatus, voisi paremmin. Näin taataan paremmin taiteen ja kulttuurin hyötyjen leviäminen laajemmalle, ennen kaikkea tuleville sukupolville. Näin kasvatetaan taiteen tulevaisuuden yleisöjä, ja luodaan kaikelle taiteelle resurssipohjaa. Taidemaailman sisäinen niukoista resursseista kilpaileminen merkitsee herkästi kilpailua samoista vanhoista yleisöistä – siis kulttuurikeskiluokasta ja heidän lapsistaan.

Vaikka taiteellisilla aloilla ei suuria taloudellisia pääomia yleensä liiku, kulttuurisia ja sosiaalisia pääomia liikkuu sitäkin enemmän. Tämä tarkoittaa sellaista tietopohjaa ja ymmärrystä ”maailman menosta”, jonka saavuttamiseen kaikilla ei ole tasavertaisia mahdollisuuksia. Koen, että taiteen parissa toimivilla onkin myös moraalinen velvollisuus käydä kamppailua laajemmin oikeudenmukaisemman yhteiskunnan puolesta, ei vain omasta toimeentulostaan (ks. myös Haapoja 2014). Sama koskee toki myös tutkijoita.

Lienee syytä korostaa, että en halua ottaa mitään pois taiteen ja taiteellisen luomisen vapaudesta ja itseisarvosta. Koen kuitenkin, että taiteessa kasvatuksellinen ”välinearvo” – jos sitä näin halutaan kutsua – on niin elimellinen osa, että sitä ei tule jättää heitteille, eikä

varsinkaan markkinavoimien armoille. Joka tapauksessa taiteen yhteiskunnallinen elintila ja rooli palautuu aina myös taiteelliseen työhön ja sen resurssihin.

Tätä voidaan valottaa konkreettisen esimerkin kautta. Suomessa on viimeisen reilun vuoden aikana saanut alkunsa Elokuvakasvatuksen verkosto. Mukana on osaavia toimijoita lukuisilta eri aloilta ja eri traditioista – esimerkiksi erilaisilta taidekasvatuksen aloilta, elokuvainstituutioista, kulttuuripolitiikasta ja nuorisotyöstä. Oma panokseni tulee etenkin nuoris- ja taidetutkimuksen puolelta. Kaikkia mukanaolijoita yhdistää luonnollisesti rakkaus elokuvaan, eikä vain taidemuotona, vaan myös valtavan potentiaalisena kasvatuksen välineenä.

Elokuvakasvatuksella ei kuitenkaan ole vakiintunutta paikkaa suomalaisen taidekasvatuksen kentässä. Tämä näkyy muun muassa koulujen opetussuunnitelmissa ja taidekorkeakoulujen tarjonnassa. Elokuvakasvatus on ollut hajanainen kenttä, jolla toiminta on ollut pitkälti yksittäisten, siellä täällä operoivien entusiastien varassa. Nyt, kun elokuvakasvatus pyrkii laajemmin saamaan jalansijaa, on tärkeää muistaa, minne, miten ja millä ehdoilla tilaa raivataan. Asetelma ei saa muodostua kilpailuksi muita taidekasvatusmuotoja tai esimerkiksi elokuvateollisuutta vastaan. Paljon hedelmällisempää on pyrkiä yhteistyöhön ja sitä kautta laaja-alaisempaan taiteen vaikuttavuuteen. Tämä ei tarkoita taiteellisista tai kasvatuksellisista tavoitteista tinkimistä, vaan päinvastoin niiden rikastuttamista.

Tavoitteena tulee siis olla aito ja monialainen, makrotason vaikutuksiin tähtäävä kulttuuripolitiikka. Koen tämän mitä suurimmassa määrin kollektiivisena kamppailuna, pyrkimyksenä hyödyntää taiteen kasvattavaa ja sivistävää vaikutusta ajassa, jossa näitä arvoja uhataan samaan aikaan kun niitä kipeästi myös tarvitaan. Esimerkiksi taidekasvatuksen aseman parantaminen peruskoulun opetuksessa luo pitkällä tähtäimellä sellaisia olosuhteita, jotka ovat kaikelle taiteelle – ja myös laajemmin yhteiskunnalle – hyväksi. Tämä ei missään muodossa sulje pois mikrotason politiikkaa, kuten keskusteluja siitä, mitä taidekasvatuksen sisältöjen tulee olla. Siitä huolimatta taidemaailman toimijoiden on syytä muistaa, että ilman aktiivista pyrkimystä vaikuttaa makrotason kulttuuripolitiikkaan saatamme joku päivä löytää itsemme tilanteesta, jossa mitään mikropolitiikkaa ei enää ole edes olemassa.

Kirjallisuus

- Bergala, Alain 2013. Kokemuksia elokuvakasvatuksesta. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 142. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Eskola, Katarina (toim.), 1998. Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäkertoissa. Tietolipas 152. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Florida, Richard 2002. The rise of the creative class: And how it's transforming work, leisure, community and everyday life. New York: Perseus Book Group.
- Haapoja, Terike 2014. Taiteen politisoituminen on kansalaisyhteiskunnan puolustamista. Kulttuurilehti Mustekalan blogi, 20.5.2014. [www-lähde] <<http://www.mustekala.info/node/37155>> (Luettu 23.2.2015).
- Helsingin kaupunki 2015. Kaupunki palkkaa taiteilijoita päiväkoteihin. [www-lähde]. <<http://www.hel.fi/www/uutiset/fi/helsinki/taiteilijoita-taidetta-paivakoteihin>> (Luettu 23.2.2015).
- Kahma, Nina 2011. Yhteiskuntaluokka ja maku. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2011:8. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lepistö, Vappu 1991. Kuvataiteilija taidemaailmassa. Tapaustutkimus kuvataiteellisen toi-

- minnan sosiaalipsykologisista merkityksistä. Tutkijaliiton julkaisusarja 70. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Liikkanen, Mirja 2009. Suomalaisen makukulttuurin erityispiirteitä. Teoksessa Liikkanen, Mirja (toim.), *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat*. Helsinki: Gaudeamus, 161–200.
- Maijala, Pirre Pauliina 2003. Muusikon matka huipulle. Soittamisen eksperttiys huippusoit-tajan itsensä kokemana. *Studia Musica* 20. Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Myllyniemi, Sami (toim.), 2009. Taidekohtia. *Nuorisobarometri 2009*. Nuorisotutkimusver-kosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 97. Nuorisoasian neuvottelukunta, julkaisuja 41. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusseura.
- Piispa, Mikko & Salasuo, Mikko 2014. Taiteilijan elämäntulkinta. Tutkimus nuorista taiteili-joista 2000-luvun Suomessa. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisu-ja 156. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Ruostetsaari, Ilkka 2014. Vallan sisäpiirissä. Tampere: Vastapaino.
- Tuohinen, Titta 2010. Nuorten 'työeetos' – protestanttisesta etiikasta työyhteisön henkeen? *Työpoliittinen aikakauskirja* 53 (4), 33–42.
- Uusikylä, Kari 2012. Luovuus kuuluu kaikille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vihma-Purovaara, Tiina 2000. Rakas vihattu ura. Ohjauksen, dramaturgian ja näyttelijän-työn koulutusohjelmissä vuosina 1979–94 opintonsa aloittaneiden urapolkuseelvitys. *Teatterikorkeakoulun julkaisuja* 35. Helsinki: Teatterikorkeakoulu.
- Ziehe, Thomas 1991. Uusi Nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Tampere: Vas-tapaino.

VTM, sosiologi Mikko Piispa toimii tutkijana Nuorisotutkimusverkostossa.